

Tomasz Tomaszek

Ikonostas cerkwi z Miękisz Starego (krótka analiza konserwatorska)

The iconostasis from the ceriew in Miękisz Stary (a brief conservational analysis)

Architektura drewniana jest jedną z najstarszych tradycji budowlanych rozpowszechnionych na terenie Polski. Szczególną rolę odegrała ona na terenach południowowschodnich, gdzie nastąpiło zderzenie dwu odłamów chrześcijańskiej religii: łacińskiego i bizantyńskiego. Tam też, na obecnych terenach województwa lubelskiego i podkarpackiego, do rozkwitu doszła zupełnie odrębna i architektonicznie unikalna grupa drewnianych świątyń, znanych w Polsce pod nazwą „cerkwi”.

Jak zauważa prof. Kadłuczka [8], „Te drewniane świątynie, wybudowane na obszarze wpływów tradycji ortodoksyjnych, są unikalnym przykładem połączenia podłużnego planu, który był niezmiernie popularny w kościołach Rzymsko-Katolickich, z centralnym planem, generalnie stosowanym we Wschodnio-Europejskiej i Bizantyjskiej kulturze.”¹

Spośród zachowanych do dzisiaj budowli z tych terenów, na szczególną uwagę zasługuje drewniana świątynia greckokatolicka p.w. Pokrow Bogurodzicy z Miękisz Starego (XVII-XIX w.) (rys. 1), adaptująca na gruncie drewnianego budownictwa cerkiewnego rozwiązania konstrukcyjne i stylistyczne właściwe barokowej monumentalnej architekturze. Jest ona prawdopodobnie „( ) jedynym zachowanym przykładem drewnianej architektury cerkiewnej w południowo-wschodniej Polsce inspirowanej w szerokim zakresie murem barokowym budownictwem sakralnym. W tym nurcie mieści się również iluzjonistyczne malarstwo monumentalne, zdobiące powierzchnie ścienne i sklepienne nawy, babińca i prawdopodobnie sanktuarium (tam pod późniejszym przemalowaniem).”²

Wooden architecture is one of the oldest traditions of building prevalent in Poland. It has played the particular role in the southeastern areas of the country, where there was a clash of two factions of the Christian religion: Roman and Byzantine. There also, in the current areas of Lubelskie and Podkarpackie provinces, came to the splendor a completely separate and structurally unique group of wooden churches, known in Poland under the name „cerkiew”, (Orthodox church).

As pointed out by Kadłuczka [8], „These wooden temples, built in the circle of the Orthodox religion, are unique examples of a combination of a longitudinal plan that was widespread in Roman Catholic churches with a central layout, generally applied in the Eastern European and Byzantine culture”¹.

Among the structures from this region, which have survived until today, the special attention deserves a wooden Greek-Catholic temple of the Protection of the Purest Mother of God from Miękisz Stary (XVII-XIX century) (fig. 1). It assimilated, on the basics of the building tradition of the wooden Orthodox churches, stylistic and design solutions appropriate to the monumental Baroque architecture. It is probably „(...) the only surviving example of wooden architecture of the Orthodox church in south-eastern Poland, inspired by a wide range of masonry construction of the Baroque churches. This trend is emulated also by the illusionist, monumental paintings, decorating wall surfaces and the vaulting of the nave, porch and probably the sanctuary (where the subsequent repainting).”²

Rys. 1. Cerkiew w Mięksiszu Starym, fotografia z 1987 roku, (z archiwów Zbiorów Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie)
 Fig. 1. Cerkiew in Mięksisz Stary, 1987 (from the archives of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle)

Do podstawowego wyposażenia cerkwi należał również wielostrefowy, ramowy ikonostas, wykonany około 1815 roku, a przewieziony z pozostałym ruchomym wyposażeniem cerkwi do Wojewódzkiej Składnicy Zabytków Ruchomych w Łańcucie w 1964 i 1965 roku³.

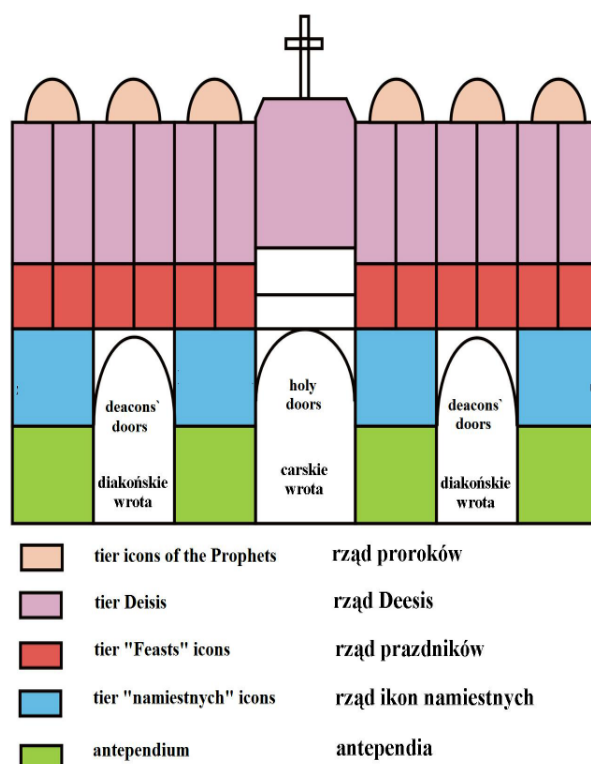
Pomimo swojego wyjątkowego miejsca w historii architektury, cerkiew w Mięksiszu Starym chyli się obecnie ku całkowitej ruinie i wymaga podjęcia natychmiastowych prac ratunkowych, remontowych i konserwatorskich. Jednym z przedsięwzięć gwarantującym powrót do jej dawnej świetności powinna być konserwacja oryginalnego ikonostasu i jego powrót na pierwotne miejsce w świątyni.

Ikonostas z cerkwi w Mięksiszu Starym jest w miarę typowym przykładem XIX wiecznego ikonostasu z tych terenów (rys. 2). Posiada on wysoką strefę ikon namiestnych, rozczłonkowaną pilastrami, z wrotami carskimi i parą drzwi diakańskich, poszerzoną o dwurzędowe boczne kioty. Powyżej rzędu namiestnego znajdują się dwa pasy cyklu ikon świątecznych z centralnie umiesz-

The basic equipment for the temple was also multi-zone iconostasis, made around 1815 and transported from the church together with the other movable furniture to the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle in 1964 and 1965.³

Despite its unique place in the history of architecture, the Orthodox church in Mięksisz Stary is coming now to the total ruin and require urgent work of rescue, repair and maintenance. One of the projects that ensure a return to its former glory should be the preservation of the original iconostasis and its return to the original place in the temple.

The iconostasis of the Orthodox church in Mięksisz Stary is a typical example of nineteenth century iconostasis of these sites (fig. 2). It has high tier "namiestnych" icons, dismembered by pilasters, with a Holy Doors and the pair of the Deacons' Doors, extended to two-row side "kioty". Above this there are two rows of the "Feasts" icons with the image of the Last Supper in the center. Traditionally, the tier Deisis icons is located above it. And finally, in the

Rys 2. Schemat ikonostasu
 Fig. 2. Diagram of the iconostasis

czonym obrazem Ostatniej Wieczerzy. Powyżej umieszczony został tradycyjnie rząd Deesis. W zwieńczeniu znalazły się obrazy Proroków i Bogurodzicy Panagii oraz duży krzyż z rzeźbioną figurą Chrystusa.

Archiwalne zdjęcie przedstawiające wnętrze cerkwi wraz z ikonostasem (rys. 3), oraz szkice wykonane podczas późniejszej jego rozbiórki (rys. 4), stanowią unikatową dokumentację o niezwykle ważnym znaczeniu konserwatorskim. Stanowi ona wyznacznik tego, w jaki sposób ikonostas powinien być na nowo złożony razem i pokazuje jak był on umiejscowiony w świątyni.

crowning on the top of the iconostasis there are icons of the Prophets, the Mother of God (*Panagii*) and a large cross with a carved figure of Christ.

The archive photo, showing the interior of the church together with iconostasis, (fig. 3) as well as the sketches made during his subsequent demolition, (fig. 4) make a unique documentation of a conservational importance. It is a determinant of how the iconostasis should be re-submitted together and shows how it was placed in the temple.

According to the preliminary studies, conducted by the author of this coverage during the early October 2009 in the collections of the Department of

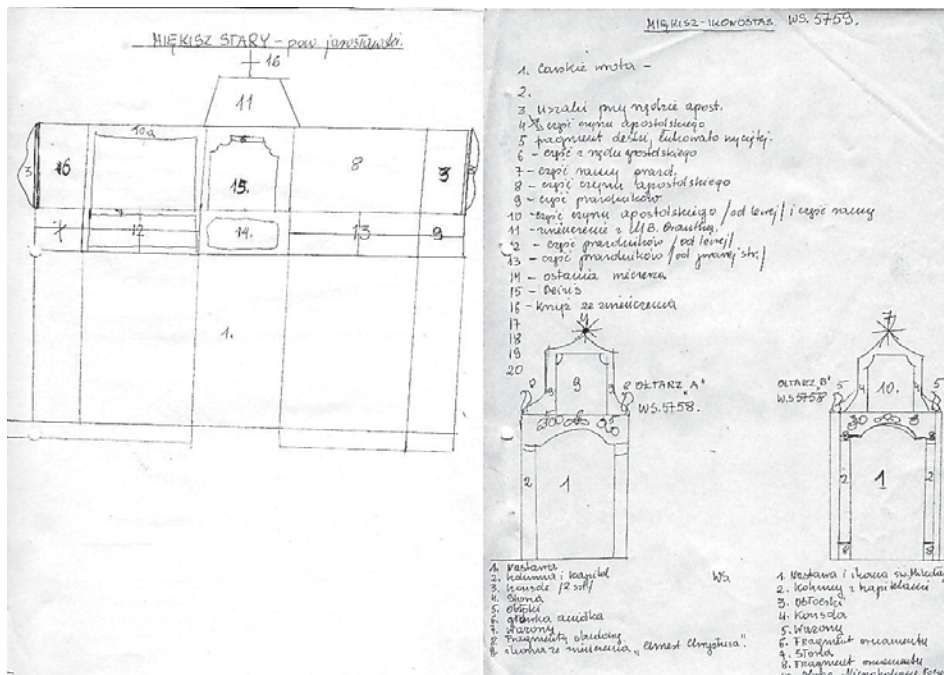
Rys. 3. Wnętrze cerkwi w Miększisz Starym wraz z ikonostasem, fotografia z 1964 roku, (z archiwów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie)

Fig. 3. Interior of the Orthodox church in Mięksisz Stary along with the old iconostasis, 1964 (from the archives of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle)

Według przeprowadzonego przez autora tego opracowania wstępnego rozeznania, dokonanego na początku października 2009 roku w zbiorach Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie, do dnia dzisiejszego zachowały się wszystkie przewiezione tu w 1964 roku części ikonostasu. Pomimo, że przechowywane są one w magazynie w stałych warunkach klimatycznych, wymagają jak naj-

the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle, to this day preserved are all transported here in 1964 parts of the iconostasis. Despite that they are stored in a warehouse in constant climatic conditions they require maintenance as soon as possible before securing them to further destruction.

Some of the icons have a local loss in the layer of paint and a layer of ground, exposing the wood-

Rys. 4. Rysunki inwentaryzacyjne z roku 1964 wykonane podczas demontażu ikonostasu z cerkwi w Miękiysz Starym (z archiwów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcutcie)
 Fig. 4. Inventory drawings made in 1964 during the dismantling of the iconostasis (from the archives of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle)

szybszej konserwacji zabezpieczającej je przed ich dalszą destrukcją.

Część ikon posiada miejscowe ubytki w warstwie malarskiej i warstwie zaprawy, odsłaniające podobrazie drewniane, lub ubytki głębsze, sięgające warstwy drewna (rys. 5). Podobne ubytki zauważalne są w elementach snyczerki, stanowiącej obra-

en foundation, or deeper losses, reaching layer of wood (fig. 5). Similar losses are noticeable in the woodwork items, which are framing the painted representations. Wood is in a fairly good condition, although its structure is locally weakened by insects and should be eventually subjected to structural impregnation, e.g. using Paraloid B-72.

Rys. 5. Fragment jednej z ikon świątecznych, pierwotnie umiejscowionej w ikonostasie po skrajnej, prawej stronie, obecnie w zbiorach Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcutcie, autor fotografii Tomasz Tomaszek, październik 2009
 Fig. 5. A fragment of the icon from the 'namiestnych' tier, originally located in iconostasis at the extreme right, now in the collections of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle, author of photography Tomasz Tomaszek, October 2009

mowanie malowanych przedstawień. Kondycja drewna jest w dość dobrym stanie, aczkolwiek jego struktura jest miejscowo osłabiona w skutek działania drewnojadów i powinna zostać docelowo poddana impregnacji strukturalnej, np. przy użyciu Paraloidu B-72.

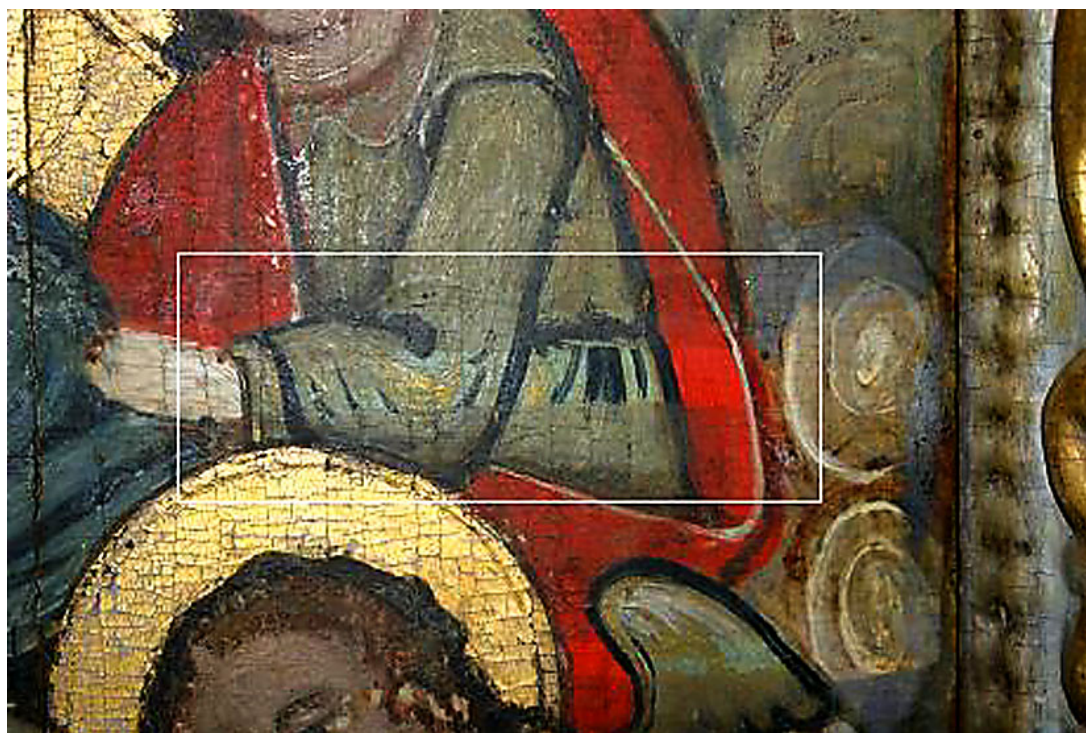
W kilku przypadkach, jak np. ikona Chrystus Pantokrator, zauważalny jest proces odłuszczenia warstwy malarskiej wraz z zaprawą. Zniszczeniom tym można zapobiec wykonując w trybie pilnym zabezpieczenie tych miejsc podklejając je bibułka japońską⁴.

Wcześniej, prawdopodobnie w pracowni konserwatorskiej Muzeum Zamku w Łańcucie⁵, wykonane zostały z interesującego nas ikonostasu odkrywki konserwatorskie w warstwie malarskiej przedstawienia i na elementach snycerki wybranych ikon. Z odkrywek tych wynika jasno, że ikonostas został całościowo lub przynajmniej częściowo przemalowany w czasie późniejszym niż jego powstanie. Przemalowanie to, będące prawdopodobnie efektem odnawiania wystroju cerkwi w związku z 950 rocznicą chrztu Rusi Kijowskiej w roku 1938⁶, zmieniło nieco kolorystykę oryginalną – szczególnie snycerki (rys. 7) – oraz pierwotną kompozycję przedstawienia. Jak wyraźnie widać na załączonej poniżej fotografii, szaty ukazanych postaci straciły swój graficzny rysunek fałd i załamań materiału na skutek wypełnienia ich obrysu jednolitym, płaskim kolorem (rys. 6).

In some cases, such as the icon of *Christ Pantokrator*, noticeable is the process of flaking of the layer of paint and ground together. This damage should be prevented urgently, by gluing to the damaged surface the Japanese tissue.⁴

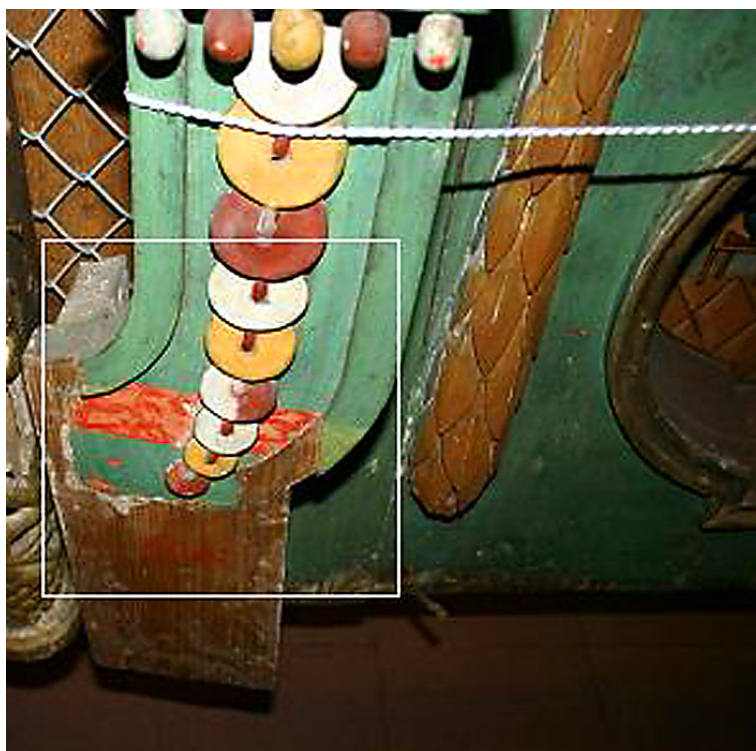
Earlier, probably in the restoration workshop of the Museum of the Łańcut Castle⁵, conservational excavations have been made in the paint layers of the image and of the woodwork on the selected items from the iconostasis of interest to us. From these excavations we could see clearly that the iconostasis was wholly (or at least partially) repainted at a later time than its rise. This repainting, which is likely the result of renewing the furnishings of the church in connection with the 950 anniversary of the baptism of Kievan Rus in 1938⁶, changed slightly the original color – especially on the elements of the wood carvings (fig. 7) – and the presentation of original compositions. As clearly shown in the accompanying photograph below, the apparel of some figures have lost their graphical drawing of the clothes folds as a result of the fulfillment of their contour by a single, flat color (fig. 6).

Everything seems to indicate that, the parallel with the implementation of the excavations to the original paint layers, some attempts were also made in removing the dirt and the old varnish from the surface of paintings (fig. 8). As it is apparent from the data obtained⁷, the original varnish may be the oil lacquer,

Rys. 6. Fragment jednej z ikon świętecznych ikonostasu z Miększa Starego, miejsce wykonania odkrywki do oryginalnej warstwy malarskiej (zaznaczone w białej ramce), autor fotografii Tomasz Tomaszek, październik 2009

Fig. 6. A fragment of the one of the icons from the 'namiestnych' tier, it is showing the place of the excavation to the original layer of paint (marked in white box), the author of photography Tomasz Tomaszek, October 2009

Rys. 7. Fragment snycerki z ikonostasu z Miękiszka Starego, w białej ramce widać wykonaną odkrywkę do oryginalnej, czerwonej warstwy malarskiej o bogatej strukturze ornamentacyjnej, przykrytej późniejszym zielonym, płaskim przemalowaniem, autor fotografii Tomasz Tomaszek, październik 2009

Fig. 7. Fragment of the wood carvings from the iconostasis, the white box indicates the place where the excavation to the original layer of red paint was done, (later covered with green, flat repainting), the author of photography Tomasz Tomaszek, October 2009

Wszystko wskazuje na to, że równoległe z wykonaniem odkrywek do oryginalnej warstwy malarskiej, przeprowadzono również próby usuwania brudu i werniksu z powierzchni malowideł (rys. 8). Jak

sometimes applied to the icons in this region instead of the resins varnishes. The composition of the substances used, however, requires further, more analytical research and can not be determined at this time.

Rys. 8. Fragment ikony z rzędu Deesis ikonostasu z Miękiszka Starego, ukazujący miejsce usunięcia starego werniksu wraz z warstwą brudu z warstwy malarskiej, autor fotografii Tomasz Tomaszek, październik 2009

Fig. 8. A fragment of the icon from the Deesis tier, showing a place where the old varnish was removed from the layer of paint, photography by Tomasz Tomaszek, October 2009

wynika z uzyskanych danych⁷, werniksem tym może być lakier olejny, czasami stosowany na tych terenach zamiast werniksów żywicznych. Skład użytej substancji wymaga jednak dalszych, dodatkowych badań i nie może być w tym momencie przesadzony.

Uzyskane dzięki powyżej opisanym odkrywkom informacje pozwalają przypuszczać, że oryginalna warstwa malarska jest w miarę dobrze zachowana i pierwotna kompozycja posiada większe walory artystyczne niż późniejsze przemalowania. Z tego względu należy wziąć pod uwagę całkowite usunięcie owych przemalowań i odsłonięcie oryginalnego przedstawienia. Ale decyzja ta powinna być jeszcze przedyskutowana po wcześniej wykonanych dodatkowych analizach i badaniach.

Po wykonaniu kompleksowej konserwacji wszystkich zachowanych elementów ikonostasu należy dążyć do jego ponownego złożenia w jedną, homogeniczną całość a następnie umiejscowienia go w cerkwi w Miększku Starym⁸ w taki sam sposób jak był on tam kiedyś przewidziany.

Nawiązując do J. Giemzy [6], konstrukcja ikonostasu zmieniała się w sposób istotny w czasie, aż w okresie XVI wieku „( ) scalenie kompozycyjne i stylistyczne ikonostasu oraz jego dalsze rozbudowanie ku górze sprawiło, że zyskał on własną konstrukcję nośną stając się autonomicznym elementem wyposażenia cerkiewnego, niezależnym od konstrukcji ściany pomiędzy sanktuarium a nawą.”⁹

Według wstępnych ustaleń i analiz, podobnie był zbudowany ikonostas w Miększku Starym, który był zupełnie niezależną konstrukcją stojącą bezpośrednio na podłodze i niezamocowaną w sposób stały do żadnej ze ścian. Archiwalne zdjęcie wnętrza cerkwi, wykonane już po rozebraniu ikonostasu, ukazuje miejsca gdzie ikonostas przylegał do ściany (rys. 9), prawdopodobnie się na niej jedynie wspierając¹⁰. Wątpliwe jest jednak by był do niej w jakikolwiek sposób przymocowany, jeżeli już to prawdopodobnie nie inaczej niż za pomocą np. haków¹¹. Istnieje też przypuszczenie, że ikonostas mógł być przymocowany na stałe do drewnianej podłogi cerkwi, lecz na dzień dzisiejszy jest to niezmiernie trudne do potwierdzenia czy tak było i jak to ewentualnie zostało rozwiązane. Pamiętać przy tym należy, że najniższa część ikonostasu, którą stanowiły skrzyniowe antepedia, była wystarczająco stabilna by utrzymać nadbudowaną nad nią resztę ikonostasu w sposób konstrukcyjnie samodzielny.

Należy dodatkowo zauważyć, że poszczególne ikony ikonostasu łączone były ze sobą na pionowy czop, i że ten sposób łączenia jest wystarczający dla utrzymania wszystkich warstw poziomych ikonostasu w pozycji pionowej w sposób samodzielny i konstrukcyjnie stabilny.

The information obtained through the excavations described above suggests that the original layer of paint is reasonably well preserved and the original composition has greater artistic merit than the later paintings. It is therefore necessary to take into account the removal of the later repainting and unveiling of the original composition. But the final decision should be further discussed after previously performed additional analysis and testing.

After completing a comprehensive conservation of the all survived elements of the iconostasis, it should seek a re-submission in one, homogeneous whole and then it should be located in the Orthodox church in Miększ Stary⁸ in the same way as it was there once expected.

Referring to J. Giemza [6], the construction of the iconostasis evolved significantly over time, until in the sixteenth century „(...) compositional and stylistic integration of the iconostasis and the further extension of it upright meant that it gained its self-supporting structure to become an autonomous part of the equipment of the Orthodox church, independent of the wall structure between the sanctuary and the nave.”⁹

According to preliminary findings and analysis, the iconostasis from the Orthodox church in Miększ Stary was built in the similar way. It made a completely independent construction directly standing on the floor and unattached on a permanent basis to any of the walls. Archival photo, taken inside the temple after the demolition of the iconostasis, shows the place where the iconostasis stuck to the wall (fig. 9), probably only being supported on it¹⁰. It is doubtful, however, that it was in any way attached to the wall, but if it happened, it was done probably no different than by using hooks¹¹. There is also a presumption that the iconostasis could be permanently attached to the wooden floor of the church, but today it is extremely difficult to ascertain whether this was possible and how it was solved. It should be borne in mind that the lowest part of the iconostasis, which consisted of the “box” antependia, was sufficiently stable to maintain the rest of the iconostasis on it in a stand-alone design.

It should also be noted that the various icons of the iconostasis were combined with each other on a vertical pivot, and that this kind of the merger is enough sufficient to sustain all the horizontal layers of the iconostasis in a vertical position in an autonomous and stable design.

There is no doubt, however, that the restored iconostasis of the Orthodox church in Miększ Stary may need extra structural reinforcements. These reinforcements could strengthen it with additional vertical support, and provide protection against

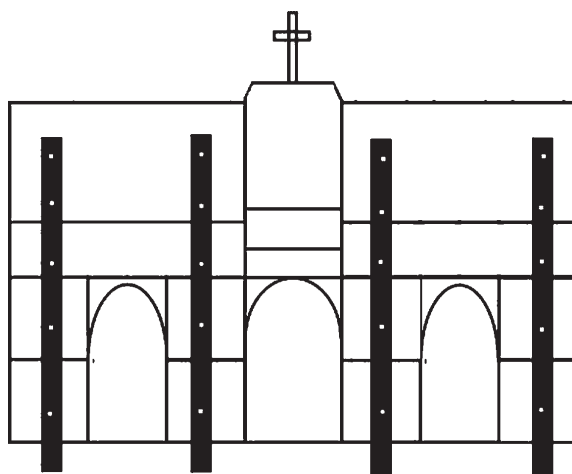

Rys. 9. Wnętrze cerkwi od strony nawy patrząc w kierunku sanktuarium, po zdemontowaniu ikonostasu, widoczny zakres (ciemniejszy kolor drewna) miejsca przylegania ikonostasu do ściany nawy od strony sanktuarium, fotografia z 1987 roku, (z archiwów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcutcie)

Fig. 9. Look at inside of the church from the side of nave towards the sanctuary, after the dismantling of the iconostasis, it is easy to see the area (darker color of the wood) of adjacency of the iconostasis to the wall of the nave from the side of the sanctuary, taken 1987, (from the archives of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle)

Nie ulega jednak wątpliwości, że przywracany ikonostas do cerkwi w Miękiszu Starym może potrzebować dodatkowych wzmocnień strukturalnych. Te wzmocnienia nadałyby mu dodatkowe wsparcie pionowe i zapewniły zabezpieczenie przed ewentualną utratą stabilności. Zatem, na obecnym etapie analiz konserwatorskich, proponuje się wykonanie pionowej konstrukcji nośnej w postaci pionowych, drewnianych listew na stałe zamocowanych w podłodze. Ich wysokość powinna być nieco niższa niż wysokość ikonostasu (rys. 10). Listwy te powinny znajdować się na odwrocie ikonostasu (albo od od-

a possible loss of stability. Thus, at this stage of analysis of conservation, it is proposed to make a vertical support structure in the form of vertical wooden slats permanently mounted in the floor. Their height should be slightly lower than the height of the iconostasis (fig. 10). These slats should be located on the back of the iconostasis and all the individual elements of iconostasis should be attached to these slats on a movable way – that is, allowing their easy removal of the structure (dismantling), and allowing the natural work of the wood and its possible deformations in time.

Rys. 10. Schemat konstrukcji wzmacniającej i stabilizującej ikonostas (wykonanej od odwrocia) – widoczne pionowe listwy, nieco niższe niż wysokość ikonostasu, wpuszczone w podłogę (zamocowane na sposób stały w podłodze) – białe „punkty” na listwach to proponowane miejsca łączenia na sposób ruchomy (np. haki) poszczególnych części ikonostasu z owymi listwami konstrukcji stabilizującej

Fig. 10. Diagram of the strengthening and stabilizing structure proposed for the iconostasis (made from its back) – noticeable the vertical slats, slightly lower than the height of the iconostasis, recessed into the ground (mounted on a permanent basis in the floor) – white „spots” on the slats indicate proposed place of the movable connection (e.g., hooks) between the individual parts of the iconostasis and these molded, stabilizing structure

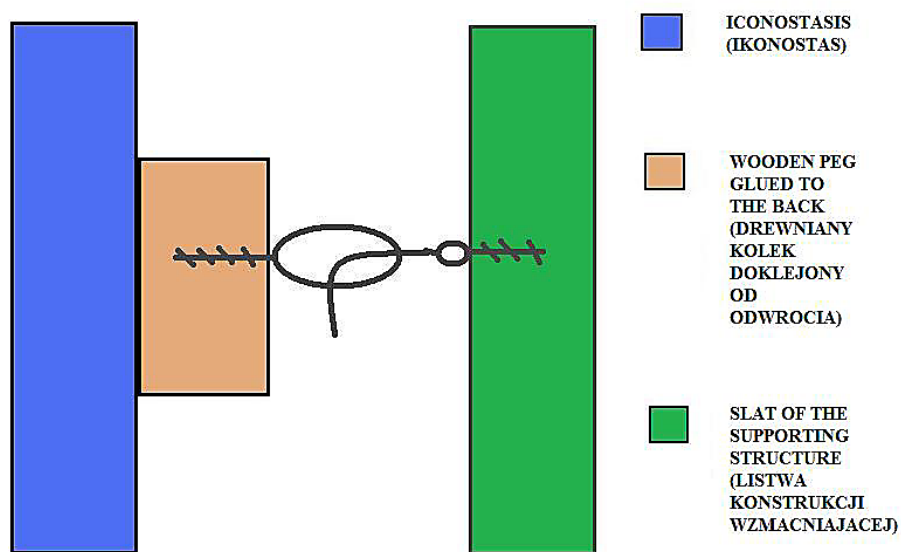
wrocia), a same poszczególne części ikonostasu powinny zostać zamocowane do tych listew w sposób ruchomy – tzn. pozwalający na ich łatwe usunięcie z konstrukcji (zdemontowanie) oraz umożliwiające naturalną pracę drewna i jego ewentualne odkształcenia w czasie.

Jakakolwiek ingerencja w strukturę oryginalnego drewna ikonostasu powinna być ograniczona do minimum, dlatego sensownym wydaje się rozważenie możliwości zamocowania ikonostasu do proponowanej konstrukcji nośnej za pomocą metalowych haków.

Haki owe mogłyby być z jednej strony na stałe połączone (wkręcone) w listwy konstrukcji wzmacniającej, a z drugiej strony wprowadzane (mocowane) w „kółka” przymocowane w odwrocie poszczególnych części ikonostasu. Pamiętając o tym, że założeniem jest w miarę możliwości nie ingerowanie w strukturę oryginalnego drewna, owe „kółka” powinny być zamocowane (wkręcone) nie bezpośrednio w odwrocie elementów ikonostasu a w drewniane kołki, które następnie powinny zostać przyklejone do odwrocia (rys. 11). Jako lepiszcze należy użyć dwuskładnikowy klej żywiczno-epoksydowy (np. klej o nazwie UHU, produkowany w Niemczech). Lepiszczce to nie wsiąka w strukturę drewna i jednocześnie po zaschnięciu tworzy mocne i trwałe, oraz wodoodporne wiązanie. Gwarantuje to bezpieczeństwo oryginalnego drewna przy jednoczesnym bardzo dobrym połączeniu go z doklejanym drewnianym kołkiem. Kołek ten w razie potrzeby może być usunięty w sposób mechaniczny. Podobnie daje się usunąć wyschnięta warstwa kleju na powierzchni drewna. Ten sposób mocowania wydaje się być ze wszech miar najlepszym rozwiązaniem i daje gwarancje nie naruszenia oryginalnej struktury drewna¹².

Any interference in the structure of the iconostasis' original wood should be kept to a minimum, so it seems reasonable to consider the possibility of attachment of the iconostasis to the proposed supporting structure by using the metal hooks.

These hooks, from the one side, could be attached (screwed) to the construction of the reinforcing slats in permanent way, and on the other side they could be hooked against the „round handles” attached to the back parts of the iconostasis. Bearing in mind that our aim is as far as possible not to interfere in the structure of the original wood, these „round handles” should be fixed (screwed) not directly in the back parts of the iconostasis but into the small wooden pegs, which should be next glued to the back of the each element (fig. 11). As a binder, it is proposed to use a two-component epoxy-resin adhesive (for example, glue called UHU and produced in Germany). This kind of the binder is not soaking into the structure of wood, while the drying process creates a strong, long lasting, and waterproof bond. This ensures the safety of the original wood and, at the same time, it guarantees a very good fastening between the two components. Later, if necessary, the peg may be removed by mechanical means. Similarly, the dried layer of the adhesive can be removed mechanically from the surface of the wood. This method of attachment appears to be in every respect the most appropriate solution, giving the guarantee of not interfering with the original structure of the wood.¹²

Rys. 11. Schemat ewentualnego zamocowania elementów ikonostasu od odwrocia do listew konstrukcji wzmacniającej za pomocą haków

Fig. 11. Diagram of the possible attachment of the element of the iconostasis (from its back) to the slat of the strengthening structure by using metal hook

¹ Kadłuczka A. (2006) „Project Report” z „Rescuing the Hidden European Wooden Churches Heritage – an International Methodology for Implementing a Database for Restoration Projects”, pod naukową edycją Gennaro Tampone oraz Michela Semplici, Italia., (powyższy tekst w oryginale jest w wersji angielskiej: „These wooden temples, built in the circle of the Orthodox religion, are unique examples of a combination of a longitudinal plan that was widespread in Roman Catholic churches with a central layout, generally applied in the Eastern European and Byzantine culture”, wolne tłumaczenie na język polski: Tomaszek)

² Giemza J. (2006) „Cerkiew p.w. Pokrow Bogurodzicy w Miększym Starym”, Łańcut

³ Patrz: Karta Ewidencyjna Zabytku- Obiekt: Cerkiew Gr. – Kat. p.w. Pokrow Przczystej Bogarodzicy w Miększym Starym, archiwum Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie

⁴ To pozwoli na uratowanie tych fragmentów przed rozpadem właściwej konserwacji

⁵ Według rozmowy z p. J. Giemzą, kustoszem Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie, odkrytki te mogły być wykonane przez mgr Cichorzewską w latach 60tych, kiedy była ona kierownikiem pracowni konserwacji tej jednostki

⁶ Praktyka odnawiania cerkwi z okazji 950 rocznicy chrztu Rusi Kijowskiej była dość powszechna na tych terenach. Innym przykładem, potwierdzającym to założenie, było całkowite przemalowanie XVIII wiecznego ikonostasu cerkwi w Mołodyczu –więcej informacji na ten temat znajduje się w pracy dyplomowej T. Tomaszka: “Konserwacja Zachowawcza ikony Śmierć Marii Egipcjanki – antepedium ikonostasu z Mołodycza datowanego na koniec XVIII wieku, pochodzącej ze zbiorów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum-Zamek w Łańcucie”, napisanej w pracowni konserwacji malowideł sztalugowych na drewnie ASP w Krakowie, 2000 rok

⁷ Dane te pochodzą od p. J. Giemzy, kustosa Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie

⁸ Oczywiście będzie to możliwe jedynie po wcześniejszej, kompleksowej konserwacji cerkwi i zapewnieniu właściwych warunków w jej wnętrzu – np. stałej wilgotności.

⁹ Giemza J. (2006) „O sztuce sakralnej przemyskiej eparchii”, Słowem i obrazem, Łańcut.

¹⁰ Jak to łatwo zauważyć na załączonym zdjęciu, ściana nawy w miejscu połączenia ze znacznie węższym sanktuarium była na tyle szeroka po obu stronach prześwitu, że mogła dawać doskonale wsparcie dla przylegającej tam konstrukcji ikonostasu (zakładając, że ikonostas przylegał do ściany bezpośrednio całą powierzchnią, a nie jedynie pod kątem wspierając się jednocześnie na ścianach bocznych nawy – ta druga wersja wydaje się być bardziej przekonująca po przeanalizowaniu archiwalnych fotografii).

¹¹ Ten sposób przymocowania, np. za pomocą haków, pozostaje w tym momencie jedynie w sferze domniemań, ponieważ nie znaleziono dotychczas żadnych danych potwierdzających tą hipotezę. Z rozmów przeprowadzonych z J. Giemzą, kustoszem Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie, wynika, że bardzo prawdopodobne jest, iż ikonostas cerkwi z Miększa Starego był samodzielną konstrukcją nośną, wspierającą się bezpośrednio na podłodze cerkwi i nieprzymocowaną w żaden sposób do ścian nawy od strony sanktuarium.

¹² Sposób ten był już przez autora artykułu stosowany, między innymi podczas wklejania na odwrocie ikony z Mołodycza konstrukcji szpongi powierzchniowej – więcej informacji znajduje się w pracy dyplomowej T. Tomaszka: “Konserwacja Zachowawcza ikony Śmierć Marii Egipcjanki – antepedium ikonostasu z Mołodycza datowanego na koniec XVIII wieku, pochodzącej ze zbiorów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum-Zamek w Łańcucie”, napisanej w pracowni konserwacji malowideł sztalugowych na drewnie ASP w Krakowie, 2000 rok

¹ Kadłuczka A. (2006) „Project Report” in „Rescuing the Hidden European Wooden Churches Heritage – an International Methodology for Implementing a Database for Restoration Projects”, Scientific Editors: Gennaro Tampone and Michela Semplici, Italy, 68

² Giemza J. (2006) „Cerkiew p.w. Pokrow Bogurodzicy w Miększym Starym”, Łańcut

³ See: the evidence card of the Orthodox church of the Protection of the Purest Mother of God in Miększy Stary (in the archives of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle)

⁴ This would allow saving those fragments before the proper conservation

⁵ According to J. Giemza, curator of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle, excavations may have been made by Ms Cichorzewska in 60s, when she was the studio manager of the conservation unit

⁶ The practice of renewing the churches to celebrate 950 anniversary of the baptism of Kievan Rus’ was quite common in these areas. Another example, confirming this assumption, was the total repainting of the eighteenth century iconostasis of the Orthodox church in Mołodycz – more information on this topic is included in conservational documentation: „Preserving Conservation of the icon *The Death of Mary the Egyptian* – the antepedium of the iconostasis from Mołodycz, dated at the end of the eighteenth century and originating in the collections of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle”, written as a MA dissertation by T. Tomaszek at the Department of Conservation and Restoration the Objects of Art, Academy of Fine Art, Krakow, 2000

⁷ These data came from J. Giemza, curator of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle

⁸ It will be possible only after an earlier, comprehensive conservation of the church and providing the right conditions in its interior – such as a constant humidity.

⁹ Giemza J. (2006) „O sztuce sakralnej przemyskiej eparchii”, Słowem i obrazem, Łańcut

¹⁰ As it is easy to see at the attached photo, the wall of the nave at the connection with the much narrower sanctuary was so extensive on both sides of clearance, that the ideally was able to give support to the adjoining there the structure of the iconostasis (assuming that the iconostasis stuck to the wall surface directly on the whole surface, and not only at the angle and at the same time supporting the side walls of the nave – the second version seems to be more convincing, after examining archival photographs).

¹¹ This way of attachment, for example by using the hooks, remains at this point only in the sphere of conjecture, as no data yet were found supporting this hypothesis. From the discussions with J. Giemza, curator of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle, it follows that it is very likely that the iconostasis of the Orthodox church in Miększy Stary was an independent, self-supporting structure, leaning directly on the floor of the church and not attached in any way to the walls of the nave from the side of the sanctuary.

¹² This method has already been used by the author, among other things during the conservational work on the icon from Mołodycz – the stabilized slat was glued to its back – more information is included in conservational documentation: „Preserving conservation of the icon *The Death of Mary the Egyptian* – the antepedium of the iconostasis from Mołodycz, dated at the end of the eighteenth century and originating in the collections of the Department of the Eastern Church Art in the Museum of the Łańcut Castle”, written as MA dissertation by T. Tomaszek at the Department of Conservation and Restoration the Objects of Art, Academy of Fine Art, Krakow, 2000

Literatura • References

- [1] Ciabach J., *Właściwości i zastosowanie Paraloidu B-72*, [w:] *Ochrona Zabytków*, Warszawa 1982, nr 1-2.
- [2] Dokumentacja fotograficzna, PP PKZ Warszawa, 1964-1968, Archiwum Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie.
- [3] Dokumentacja wizytacyjna z lat 1960-2000, T. I-IV, Dział Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie.
- [4] Giemza J., *Cerkiew p.w. Pokrow Bogurodzicy w Miększu Starym*, Łańcut 2006.
- [5] Giemza J., *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku*, Rzeszów 1997.
- [6] Giemza J., *O sztuce sakralnej przemyskiej eparchii*, Słowem i obrazem, Łańcut 2006.
- [7] Jarema W., *Tradycji i nowwedennja w pobudowi ikonostasiw XVII ta XVIII stolit u zachidnych oblastjach Ukrainy*, [w:] *Prawoslawnyj Wistnyk*, nr 5, 1961.
- [8] Kadłuczka A., *Project Report*, [w:] „Rescuing the Hidden European Wooden Churches Heritage – an International Methodology for Implementing a Database for Restoration Projects”, pod naukową edycją Gennaro Tampone oraz Michela Semplici, Italia, 2006.
- [9] Karta Ewidencyjna Zabytku – Obiekt: Cerkiew Gr. – Kat. p.w. Pokrow Przczystej Bogarodzicy w Miększu Starym, archiwum Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum Zamku w Łańcucie, opr. J. Giemza, 1994
- [10] Saładiak A., *Pamiętki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce*, Warszawa 1993.
- [11] Schematyzmy duchowieństwa grecko-katolickiego z lat.: 1877, 1879, 1927, 1936, 1938-39.
- [12] Tomaszek T., *Konserwacja Zachowawcza ikony Śmierć Marii Egipcjanki – antepedium ikonostasu z Molodycza datowanego na koniec XVIII wieku, pochodzącej ze zbiorów Działu Sztuki Cerkiewnej Muzeum-Zamek w Łańcucie*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem St. Wykł. Grażyny Korpala w pracowni konserwacji malowideł sztalugowych na drewnie Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, 2000, (kopia przechowywana w archiwum dyplomowym WKiRDS ASP w Krakowie).